

กระบวนการการประกอบสร้างอุดมการณ์ในรายการไมค์หมดหนี้¹

THE PROCESSING OF IDEOLOGY COSTRUCTION IN THAILAND

TELEVISION PROGRAM ‘MIC-MOD-NEE’

ชุตินันท์ ดลผาด²
ชนัญสราร อรนพ ณ อยุธยา³

บทคัดย่อ

กระบวนการการประกอบสร้างความหมายในการเล่าเรื่องของผู้ผลิตรายการไมค์หมดหนี้ มีด้วยกัน 3 ความหมายคือ 1) ความหมายของคนจน ประกอบสร้างความหมายผ่านวิดีโอแนะนำผู้เข้าแข่งขัน การบอกเล่า และการสัมภาษณ์ของพิธีกรรายการ รวมถึงภาระที่ผู้เข้าแข่งขันต้องรับผิดชอบ และถ่ายทอดผ่านการเป็นหนี้ที่คนจนต้องเผชิญ 2) ความหมายของคนดี ประกอบสร้างความหมายผ่านผู้เข้าแข่งขัน พิธีกร กรรมการ และเพลงประกอบรายการฯ “คนดี” จึงหมายถึง คนที่เลือกทำในสิ่งที่ดี เลือกไม่ทำในสิ่งที่ไม่ดี เป็นหัวหน้าครอบครัว สุจริต ต่อสู้ ดิ้นรน ไม่หนีหนี้ อดทน สุจริต กตัญญู มีจิตสำนึก มีน้ำใจ มีความรักให้กัน เป็นสุภาพบุรุษ มีความเป็นพ่อและแม่ 3) ความหมายของผู้ให้-ผู้ได้รับโอกาส ประกอบสร้างผ่านการแต่งกายของตัวละคร ซึ่ง “ผู้ให้โอกาส” หมายถึง พิธีกร คณะกรรมการ ที่มีการแต่งกายที่สุภาพ ทันสมัย น่าเชื่อถือ สวมใส่เครื่องประดับ เป็นกลุ่มคนชนชั้นกลางที่มีอำนาจในการให้โอกาส เห็นอกเห็นใจ เข้าใจ ส่วน “ผู้ได้รับโอกาส” คือ ผู้เข้าแข่งขัน ญาติผู้เข้าแข่งขัน ที่สวมใส่เสื้อผ้าธรรมดา เก่า ๆ เป็นเสื้อผ้าที่สวมใส่ประจำที่บ้าน ไม่มีเครื่องประดับ ไม่ได้แต่งหน้าหรือทำผม บ่งบอกให้เห็นว่าคนกลุ่มนี้คือชนชั้นแรงงานที่ต้องใช้แรง ใช้กำลังทำงานเพื่อให้ได้รับโอกาสที่ดี

รายการไมค์หมดหนี้มีอุดมการณ์แฝง 6 อุดมการณ์ ประกอบด้วย อุดมการณ์ของคนจนที่ดี อุดมการณ์ความรัก อุดมการณ์กำลังใจและให้โอกาส อุดมการณ์ชนชั้น อุดมการณ์ทุนนิยม อุดมการณ์เศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งอุดมการณ์ทั้งหมดมีความเชื่อมโยง และสอดคล้องกัน เป็นอุดมการณ์ที่ผลิตซ้ำจากมุมมองของผู้ผลิตรายการโทรทัศน์ สะท้อนให้เห็นว่าคนจนยังเป็นผู้ใช้พลังแรงงานบนสายพานทุนนิยมของสังคมอยู่ ซึ่งไม่ใช่คนจนที่ใช้พลังความรู้ พลังนวัตกรรมมาต่อสู้กับความจน และระบบทุนนิยมดังกล่าวยังคงกลายมาเป็นระบบทุนนิยมสมัยใหม่ ที่มาพร้อมกับอุดมการณ์เศรษฐกิจพอเพียงด้วย

คำสำคัญ : การประกอบสร้างความหมาย อุดมการณ์ รายการไมค์หมดหนี้

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต เรื่อง “กระบวนการการประกอบสร้างอุดมการณ์ในรายการไมค์หมดหนี้”

² นักศึกษาหลักสูตรนิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการสื่อสารมวลชนและวารสารศาสตร์ยุคสื่อหลอมรวม คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต chuimon6834@gmail.com

³ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลักสูตรนิเทศศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

Abstract

The processing of meaning construction of the “Mic-Mod-Nee” (mic on debt off) television program has three main meaning were; 1) the meaning of being poor, constructed through VTR and interview by the television host about the obligations, responsibilities and debt which the contestants have to face, 2) the meaning of being a good person, constructed through the contestants, television host, judges and song of the program. A good person constructed in the program is a person who being and having; goodness, family leader, struggling, the right attitude, patience, honest, proper gratitude, good conscious mind, gentle and kind parenthood and 3) the meaning of being an opportunity provider and receiver, constructed through the costume. The opportunity providers include a television host and committee with a modern and luxury dress which indicates the middle class has the power to give compassion and to understand the poor people. The opportunity receivers are contestants and their relatives who wear clothing as they have such as an old t-shirt, shirt, trousers, shoes, no accessories, and no makeup. These clothing represents laboring class who have to show their talent or ability to compete and get a better opportunity.

The analysis of ideology in the television programs found out six ideologies consisting of the ideals of a poor, love, encouragement, opportunity, capitalism and sufficiency economy. These ideologies are linked and comprised of the thinking of reproduction from the perspective of the program creator. It reflected that the poor are still in laboring class of the capitalist society, not people who use the knowledge and innovation to face with poverty; however, the capitalism became a modern parallel with the ideal of sufficiency economy as well.

Keywords: the processing of meaning construction, ideology, “Mic-Mod-Nee” (mic on debt off) television program

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันประเทศไทยยังคงถือว่าเป็นประเทศที่กำลังพัฒนา (Developing Countries) ที่อยู่ในกลุ่มประเทศรายได้ปานกลางระดับสูง รายได้ประชาชาติต่อหัวของประเทศไทยเมื่อปี พ.ศ.2559 เท่ากับ 147,088 บาท เพิ่มขึ้นร้อยละ 6.4 จากปี 2558 (สำนักบัญชีประชาชาติ, 2559) อย่างไรก็ตาม ในปี 2560 ประเทศไทยก็ยังมีสัดส่วนคนจนในประเทศอยู่ร้อยละ 7.87 ของประชากรทั้งหมด (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561ข) ที่ผ่านมามีภาครัฐก็มีมาตรการแก้ไขปัญหาความยากจน โดยให้เงินช่วยเหลือคนจน เช่น โครงการประชารัฐสวัสดิการที่ช่วยเหลือกลุ่มคนที่มีรายได้น้อยกว่า 30,000 บาทต่อปี รัฐจะให้เพิ่มเดือนละ 300 บาท ส่วนผู้ที่มีรายได้ตั้งแต่ 30,000 – 100,000 บาท รัฐจะให้เพิ่มเดือนละ 200 บาท และโครงการลงทะเบียนคนจนที่มีการจ่ายเงินให้คนจนกลุ่มนี้คนละ 3,000 บาท รวมทั้งบัตรสวัสดิการแห่งรัฐที่มอบให้กับประชาชนผู้มีรายได้น้อย (จำนวนประมาณ 11.67 ล้านคนทั่วประเทศ) ที่ได้ทำการลงทะเบียนและมีเกณฑ์ผ่านคุณสมบัติที่จะได้รับสิทธิ์ เพื่อนำไปใช้จ่ายซื้อสินค้าและบริการขนส่งสาธารณะ เป็นต้น (MThai News online, 2017) นอกจากนี้ การแก้ไขปัญหาความยากจนและปัญหาความเหลื่อมล้ำของประเทศยังปรากฏในแผนปฏิรูปประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561ก) จะเห็นได้ว่าเรื่องคนจนและปัญหาจากความยากจนเป็นวาระทางนโยบายที่สำคัญในการพัฒนาประเทศ

เช่นเดียวกันกับสื่อมวลชนที่นำความยากจนเป็นวาระนำเสนอแก่สังคมมาอย่างต่อเนื่องผ่านการนำเสนอเรื่องราวของคนจนและปัญหาจากความยากจนในข่าวและรายการรูปแบบต่าง ๆ ส่วนใหญ่ มักจะถูกนำเสนอในรายการทอล์คโชว์หรือเกมโชว์ ซึ่งเผยแพร่เรื่องราวชีวิตของกลุ่มคนจนและมีเกมให้แข่งขันเพื่อรับเงินรางวัล เช่น รายการเกมแค้น (พ.ศ.2541) รายการปลดหนี้ (พ.ศ.2544) รายการที่เด็ดลูกหนี้ (พ.ศ.2558) รายการร้องไห้ให้ล้าน (พ.ศ.2558) และรายการไม้คัมหมัดหนี้ (พ.ศ.2560)

แน่นอนว่ารายการของสื่อมวลชนนั้นเป็นกระบวนการหนึ่งในการประกอบสร้างความหมายของคนจนและความยากจนในประเทศไทยขึ้นมา และนำเสนออุดมการณ์ผ่านรายการนั้น ๆ โดยที่บางครั้งผู้ผลิตก็อาจไม่รู้ตัว ซึ่งอุดมการณ์ที่สื่อสร้างขึ้นนั้นก็มีการผลิตซ้ำ สืบทอดโครงสร้างทางสังคมและชนชั้นของไทยให้ดำรงอยู่เรื่อยมาและอยู่ต่อไป อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันการศึกษาอุดมการณ์ที่เกิดขึ้นในรายการโทรทัศน์ยังเห็นได้น้อยเมื่อเทียบกับการศึกษาอุดมการณ์ที่เกิดจากภาพยนตร์ อาทิ การศึกษาอุดมการณ์ในละครโทรทัศน์แนวผีไทย โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างที่เป็นละครโทรทัศน์ผีของไทยที่ออกอากาศช่วงปี พ.ศ. 2550 – พ.ศ. 2555 (วัฒนาพร นนธิ์ลือชา และ อุมารินทร์ ตูลารักษ์, 2557) ศึกษากระบวนการประกอบสร้างอุดมการณ์ในละครโทรทัศน์ไทยในช่วงวิกฤตทางการเมือง (พิมพ์พร สุนทรวีรียกุล, 2551) และการสื่อสารอุดมการณ์ผ่านการเล่าเรื่องฮีโร่หน้ากากในละครโทรทัศน์ไทยยุคหลังการรัฐประหารปี 2549 (ประกายกาวิล ศรีจินดา, 2549)

นอกจากนี้ ตั้งแต่ช่วงเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2559 รายการเกมโชว์ที่มีรูปแบบเป็นรายการแข่งขันความสามารถ (Talent Contest) ได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะรายการแข่งขันความสามารถประเภทการประกวดร้องเพลงของช่องเวิร์คพอยท์ พบว่ามีเรตติ้งเพิ่มสูงถึง 5.592 (คมชัดลึก, 2559) อีกทั้งเมื่อเทียบกับรายการประเภทแสดงความสามารถ (Talent Contest) ด้านร้องเพลงอื่น ๆ ในช่วงเดียวกัน รายการที่ผู้วิจัยสนใจศึกษาคือ รายการไม้คัมหมัดหนี้ เป็นรายการที่มีเอกลักษณ์อย่างหนึ่งคือรางวัลในการแข่งขัน นั่นคือการเป็นหนี้ จำนวนหนี้ของผู้เข้าแข่งขันที่มีความแตกต่างกัน มากบ้าง น้อยบ้าง แต่ก็ยังสามารถ

แข่งขันกันได้ ซึ่งผู้เข้าแข่งขันเองก็หวังเพียงให้หน้าที่ตนเองมีอยู่นั้นหมดไป โดยไม่ต้องการที่จะอยากใช้เวทีไมค์หมดหนี้นี้เป็นสะพานทอดให้ตนเองก้าวมาเป็นนักร้องหรือศิลปินแต่อย่างใด กล่าวคือ จากรูปแบบรายการแล้วสิ่งที่รายการไมค์หมดหนี้แตกต่างจากการประกวดร้องเพลงของช่องอื่น ๆ นั่นคือ การช่วยเหลือผู้คนชนชั้นแรงงานหรือชนชั้นแรงงานหรือชนชั้นล่างที่มีจำนวนมากในประเทศไทย เมื่อความสนุกสนานของรูปแบบรายการเกมโชว์ มาผสมรวมกันกับเรื่องราวชีวิตของคนจน การสื่อสารผ่านรายการโทรทัศน์จึงมีความน่าสนใจขึ้น

หลังจากออกอากาศครั้งแรกในช่วงหลังปี 2559 รายการไมค์หมดหนี้ยังมีเรตติ้งสูงถึง 2.23 รวมทั้งได้รับความสนใจจากผู้ผลิตรายการโทรทัศน์ในต่างประเทศมากมาย โดยเฉพาะ ประเทศอินโดนีเซีย จนในที่สุดอินโดนีเซียได้ซื้อลิขสิทธิ์รายการไมค์หมดหนี้ โดยใช้ชื่อว่า Mikrofon Pelunas Hutang ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ Indosiar ในเวลาต่อมา

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการประกอบสร้างความหมายที่เกิดจากการผลิตรายการทางโทรทัศน์ของรายการไมค์หมดหนี้ ของช่องเวิร์คพอยท์ ผ่านแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเล่าเรื่อง (Narrative) และทฤษฎีเกี่ยวกับการประกอบสร้างความหมายเพื่อค้นหาว่ารายการดังกล่าวมีการประกอบสร้างความหมายอย่างไร และ ถอดรหัสการสร้างอุดมการณ์ (Ideology) ที่ปรากฏในรายการ ผ่านแนวคิดอุดมการณ์ (Ideology) เพื่อเป็นการอธิบายปรากฏการณ์และวิพากษ์ถึงบทบาทของรายการโทรทัศน์ประเภทการแข่งขันความสามารถที่มีต่อคนจนและความยากจนในสังคมไทย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการการประกอบสร้างความหมายในการเล่าเรื่องของผู้ผลิตรายการไมค์หมดหนี้
2. เพื่อศึกษาอุดมการณ์ที่ปรากฏในรายการไมค์หมดหนี้

ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาประกอบในการค้นหาคำตอบ ดังนี้
แนวคิดเรื่องการเล่าเรื่อง (Narrative) โดยนำแนวคิดของ M. Foucault ที่มีการตั้งคำถามว่า “ใครเป็นผู้ที่มีอำนาจในการประกอบสร้างความเป็นจริงหรือความหมายของความเป็นจริง” รวมทั้งสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์ “พลังอำนาจของเรื่องเล่าและการเล่าเรื่อง” เพิ่มอีกด้วย ในกระบวนการทัศน์ใหม่ของการเล่าเรื่องจะสนใจเป้าหมาย และการทำบทบาทหน้าที่หลักของการเล่าเรื่องคือ การประกอบสร้างความหมาย (Construction of Meaning) ให้แก่สรรพสิ่งต่าง ๆ และในขั้นตอนการวิเคราะห์ “กระบวนการประกอบสร้าง” นั่นก็คือ การให้ความสนใจว่า “มีวิธีการเล่าเรื่องอย่างไร” (How to narrate) และเนื่องจากการเล่าเรื่อง มีรูปแบบขององค์ประกอบที่แน่นอนในตัวเอง (narrative form) องค์ประกอบของการเล่าเรื่องออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ ๆ (กาญจนา แก้วเทพ, 2548) คือ

ส่วนที่ 1 องค์ประกอบของเรื่องเล่า (Component of Narrative) ที่มีอยู่ 9 องค์ประกอบย่อย คือ ตัวละคร (Character) โครงเรื่อง (Plot) แก่นเรื่อง (Theme) ช่วงเวลา (Time) / สถานที่ (Location) / ฉาก

(Setting) เครื่องแต่งกาย (costume) / พาหนะ (Location) / อาวุธ (Weaponry) และ ความขัดแย้ง / ปมขัดแย้ง (Conflict)

ส่วนที่ 2 ตรรกะภายในเรื่องเล่า (Internal Logic) ที่ประกอบด้วยการพัฒนาตัวเรื่อง (Story Development) ที่เป็นการขยายรายละเอียดจากแนวคิดเรื่อง “โครงเรื่อง” คือ การพัฒนาการเดินเรื่องของเรื่องเล่าประเภท Drama ซึ่งแนวคิดนี้เกิดขึ้นโดย G.Freytag (1698) อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ (2554) เป็นการเดินเรื่องแบบโศกนาฏกรรม หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การเดินเรื่องแบบ “ปิรามิดของไฟรทาก” (Freytag’s Pyramid) คือขั้นเปิดเรื่อง (Exposition) ขั้นพัฒนาเหตุการณ์ (Incidental Moment) ขั้นจุดหักเห (Turning Point) ขั้นของการแก้ไขปัญหา (Falling Action) ขั้นคลี่คลาย (Climax) และขั้นของบทสรุป/ตอนจบ (Ending)

จากแนวคิดดังกล่าวผู้วิจัยจึงได้นำมาสร้างเป็นเครื่องมือวิเคราะห์รายการโทรทัศน์ เพื่อให้เหมาะสมและตรงกับปัญหานำวิจัยที่ต้องการค้นพบจึงเลือกเฉพาะหัวข้อที่มีความจำเป็นเข้ามาวิเคราะห์ในครั้งนี้ โดยได้วิเคราะห์ แก่นเรื่อง (Theme) การแข่งขัน (Competition) โครงเรื่อง (Plot) ตามขั้นตอนการพัฒนาตัวเรื่อง ได้แก่ ขั้นเปิดเรื่อง ขั้นพัฒนาเหตุการณ์ ขั้นจุดหักเห ขั้นของการแก้ไขปัญหา ขั้นคลี่คลาย และขั้นของบทสรุป/ตอนจบ ความขัดแย้ง (Conflict) ตัวละคร (Character) เครื่องแต่งกาย (Costume) อาวุธ (Weaponry) และมุมมองการเล่าเรื่อง (Point of View)

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดเรื่องสื่อกับการประกอบสร้างความจริงทางสังคม (Media and the Social Construction of Reality) มาเป็นกรอบในการค้นหาคำตอบในการวิจัยในครั้งนี้ด้วย โดยแนวคิดนี้เชื่อว่า สิ่งที่มีมนุษย์เชื่อว่าเป็นความจริงทางสังคมจึงล้วนแต่เป็นโลกที่ถูกสร้างและถูกตีความขึ้นมาในระดับหนึ่งแล้วทั้งสิ้น (ณัชชา อาจารย์ยุตต์, 2547) และสื่อมวลชนก็เป็นหน่วยหนึ่งที่บทบาทสำคัญต่อการสร้างชุดความหมายเกี่ยวกับสังคมและมีผลต่อการรับรู้และตีความของคนในสังคม (Hanna and Sherrill, 1984) การวิเคราะห์อุดมการณ์ (Ideology) ที่ปรากฏในรายการนี้ ผู้วิจัยใช้แนวคิดเรื่องอุดมการณ์ (Ideology) เป็นลักษณะของชุดความคิด ระบบความเชื่อ ที่สามารถหยั่งลงไปถึงจิตสำนึกให้คนปฏิบัติตาม เมื่ออุดมการณ์ถูกนำเสนอผ่านละครโทรทัศน์ที่มีความบันเทิงเป็นตัวดึงดูด และเป็นที่ยอมรับของสังคม การทำงานของอุดมการณ์ก็จะสามารถส่งผ่านไปถึงผู้ชมได้ง่ายขึ้น (วัฒนาพร นนลือชา และ อุมารินทร์ ตูลารักษ์, 2557, น.28-29)

นอกจากนี้ ผู้วิจัยนำแนวคิดเรื่องรายการแข่งขันความสามารถ (Talent Contest) มาประกอบการวิเคราะห์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะของรายการประเภทนี้ต่อการประกอบสร้างความหมายและอุดมการณ์ในรายการ ทั้งนี้ รายการแข่งขันความสามารถ เป็นรายการย่อยที่อยู่ในรายการประเภทเกมโชว์ สิ่งที่เขาไม่ได้ในรายการเกมโชว์ คือ พิธีกรผู้ดำเนินรายการ (Master of Ceremony) ผู้ร่วมแข่งขัน (Contestants) การแข่งขัน (Competition) รางวัล โอกาสให้ผู้ชมมีส่วนร่วม และมีการจัดระบบกาลเทศะ (Organization of Time and Space) ซึ่งการวิเคราะห์รายการเกมโชว์ที่ธรรมชาติของเกมโชว์นั้นค่อนข้างที่จะมีธรรมชาติที่คลุมเครือ ประการแรกคือ เกมโชว์มีลักษณะของเรื่องจริงมีไ้เรื่องที่แต่งขึ้นดังเช่นละครหรือนวนิยาย ตัวบุคคลที่เข้ามาอยู่ในรายการต่างมีฐานะที่เป็นตัวจริงทำกิจกรรมในห้องสตูดิโอแบบเป็นจริงเป็นจัง ประการที่สอง รายการเกมโชว์ได้หยิบเอารูปแบบของการเล่าเรื่อง (Narration) มาใช้ด้วยการเปิดเรื่อง มีการดำเนินเรื่องและจะต้องมีการลงท้าย ในตอนจบนั้นจะต้องมีการทายว่าใครจะเป็นผู้ชนะ ใครจะเป็นผู้แพ้

แต่ในขณะที่รายการเกมโชว์ได้หยิบเรารูปแบบของการเล่าเรื่องมาใช้ในการนำเสนอ นั้น รายการเกมโชว์ก็ได้สร้างเอกลักษณ์บางอย่างของตนเองที่แตกต่างจากการเล่าเรื่องของตัวละคร หรือ นวนิยาย เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างตัวรายการกับผู้ชม (Address to audience) เนื่องจากรายการเกมโชว์จะดึงดูดความสนใจของผู้ชมให้เข้ามามีส่วนร่วมกับทางรายการอยู่ตลอดเวลา และอยู่ในกระชั้นชิด, ลักษณะขององค์ประกอบของรายการ (Textual organization) ในการจัดความสัมพันธ์ระหว่างกาลและเทศะของรายการเกมโชว์จะต้องมีรูปแบบที่แน่นอนของตนเอง, คุณลักษณะที่ขาดไม่ได้คือ การแข่งขัน (Competition) ไม่ว่าจะอยู่ในรูปแบบใดก็ตาม มันคือเอกลักษณ์ของเกมโชว์ (กาญจนา แก้วเทพ, 2552) ดังนั้น การแข่งขันจึงมีความจำเป็นที่ต้องนำมาประกอบในการวิเคราะห์หาคำตอบในครั้งนี้ด้วย โดยผู้วิจัยได้ออกแบบการแข่งขันในครั้งนี้ไปอยู่ในการวิเคราะห์การเล่าเรื่องด้วย

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. เข้าใจกระบวนการประกอบสร้างความหมายในการเล่าเรื่องของรายการไม้คัมหมดหนี้
2. เข้าใจถึงอุดมการณ์ที่ปรากฏในรายการไม้คัมหมดหนี้

วิธีการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 3 ส่วน ประกอบด้วย

ส่วนที่ 1 วิเคราะห์ตัวบท (Textual Analysis) ของรายการไม้คัมหมดหนี้ โดยใช้กรอบการวิเคราะห์ตามทฤษฎีการเล่าเรื่องและแนวคิดเกี่ยวกับการประกอบสร้างความจริงทางสังคม เพื่อวิเคราะห์กระบวนการประกอบสร้างความหมายในการเล่าเรื่องของผู้ผลิตรายการไม้คัมหมดหนี้ โดยผู้วิจัยคัดเลือกเทปรายการที่ออกอากาศระหว่างเดือนตุลาคม – ธันวาคม พ.ศ. 2560 โดยคัดเลือกแบบเป็นระบบ (Systematic sampling) จำนวน 44 เทป คือเทปที่ 228 – 271 มาเรียงตามลำดับ แล้วทำการสุ่มโดยนับเทปที่อยู่ระหว่าง 5 มาเป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิเคราะห์ จำนวน 9 เทป

ส่วนที่ 2 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) จากผู้ผลิตรายการไม้คัมหมดหนี้ คือ คุณชวิศฐานิต ชัยชาติ หัวหน้าผู้ควบคุมรายการ (Group Head Producer) โดยนำมาเป็นข้อมูลประกอบกับการวิเคราะห์ตัวบทรายการ เพื่อศึกษาการประกอบสร้างความหมายและอุดมการณ์ที่ปรากฏในรายการ

ส่วนที่ 3 คือ การวิเคราะห์อุดมการณ์ที่ปรากฏในรายการไม้คัมหมดหนี้ ด้วยตัวผู้วิจัยเองโดยใช้ข้อมูลจากส่วนที่ 1 และส่วนที่ 2 มาวิเคราะห์ในรูปแบบพรรณนา วิเคราะห์โดยใช้แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาเป็นหาอุดมการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากรายการไม้คัมหมดหนี้

ผลการวิจัย และอภิปรายผล

จากการศึกษา พบว่า ความหมายและอุดมการณ์ที่เกิดขึ้นในรายการไม้คัมหมดหนี้ล้วนถูกประกอบสร้างขึ้นจากกลุ่มบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องนั้นคือผู้ผลิตรายการ เริ่มตั้งแต่นโยบายขององค์กร ไปจนถึง

กระบวนการคิด การออกแบบรายการ การออกแบบการดำเนินเรื่อง หรือการเล่าเรื่องของรายการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ จุดมุ่งหมายของรายการ มุมมองทั้งหมดจึงเป็นมุมมองของผู้ผลิตรายการ ทุกเทปหรือทุกช่วงของรายการโทรทัศน์ยังถูกกำหนดโดยผู้ผลิต ผู้ผลิตมีอิทธิพลต่อความคิด ความเชื่อของผู้ชมอย่างมาก ดังนั้นจึงจะเห็นได้ว่า รายการไมค์หมดนี้มีกระบวนการสร้างความหมายที่สำคัญอยู่ 3 ความหมาย ประกอบด้วย

1. ความหมายของคนจน ถูกประกอบผ่านการเล่าเรื่องด้วยวิถีทัศน์แนะนำผู้เข้าแข่งขัน การบอกเล่าและการสัมภาษณ์ผู้เข้าแข่งขัน ของคณะกรรมการและพิธีกร รวมทั้ง การแต่งกายที่คนจนส่วนมากจะไม่สวมเครื่องประดับ สวมใส่เสื้อผ้าธรรมดา ๆ ไม่ใช่สินค้าแบรนด์เนม โดย “คนจน” ในรายการมีความหมายว่าเป็นผู้ที่มิหนี่และมีภาระต้องรับผิดชอบ ทั้งตนเอง คนในครอบครัว โรคภัยไข้เจ็บ ความลำบากในการประกอบอาชีพ คนจนส่วนใหญ่ในรายการไมค์หมดนี้จะประกอบอาชีพที่เกี่ยวกับเกษตรกรรม ต้องใช้กำลังร่างกายทำเพื่อให้ได้เงินมาเลี้ยงดูครอบครัว เป็นต้น

การวางโครงเรื่องของการเล่าเรื่องแต่ละฉาก แต่ละตอนจึงถือว่าการประกอบสร้างให้ได้ความหมายของคำว่า “คนจน” ดังกล่าวให้เห็นชัดขึ้น

2. ความหมายของคนดี ถูกประกอบผ่านการเล่าเรื่องด้วยการให้รายละเอียดเกี่ยวกับผู้เข้าแข่งขันที่ถูกเลือกมาแข่งขันกันในแต่ละเทป ผ่านพิธีกร ผ่านคณะกรรมการ และผ่านเพลงประกอบรายการฯ ซึ่งจากการศึกษาดังกล่าวพบว่า “คนดี” ที่ถูกสร้างขึ้น หมายถึง คนที่คิดจะทำแต่สิ่งที่ดี และเลือกจะไม่ทำในสิ่งที่ไม่ดี คนที่เป็นหัวหน้าครอบครัว คนสู้ชีวิต คนที่ต้องต่อสู้ดิ้นรน คนที่ไม่คิดหนีหนี อดทน สุจริต กตัญญู มีจิตสำนึก มีน้ำใจ มีความรักให้แก่กัน คนที่เป็นสุภาพบุรุษ มีความเป็นพ่อเป็นแม่ ดังเช่น เพลงประกอบรายการที่ว่า “ชีวิตคน ลำบาก ลำบน ต้องอด ต้องทนสู้ไป รักดี ทำดีเอาไว้ ต้องมีวันไหนที่มันเป็นวันของเรา ท่องไว้ทุกนาที ชีวิตต้องมีวันนั้นให้ได้” หรือแม้กระทั่งรวมไปถึง การเรียกผู้เข้าแข่งขันว่า “คนสู้ชีวิต” นั้นเอง

3. ความหมายของผู้ให้-ผู้ได้รับโอกาส ถูกประกอบสร้างผ่านการเล่าเรื่องด้วยวิธีการแต่งกายของตัวละคร ซึ่ง “ผู้ให้โอกาส” ในที่นี้จึงหมายถึง พิธีกรและคณะกรรมการ ที่มีการแต่งกายที่สุภาพ ดูดี ทันสมัย น่าเชื่อถือ และมีเครื่องประดับ บ่งบอกถึงความเป็นกลุ่มคนชนชั้นกลางที่มีอำนาจ มีกำลังในการให้ มีความเห็นอกเห็นใจ เข้าใจกลุ่มคนจน รวมไปถึงผู้สนับสนุนที่ให้เงินรางวัลเพิ่มนอกเหนือจากนี้ทั้งหมดไป ถือเป็นการให้โอกาสตั้งตัวประกอบอาชีพที่ดีต่อไปในการใช้ชีวิตอีกด้วย ส่วน “ผู้ได้รับโอกาส” หมายถึง กลุ่มของผู้เข้าแข่งขันและญาติผู้เข้าแข่งขัน ที่ทางผู้ควบคุมรายการมีการกำหนดให้สวมใส่เสื้อผ้าตามที่ตนเองมี หรือสวมใส่เสื้อผ้าที่ใส่เป็นประจำ ส่วนมากแล้วจะเป็นเสื้อยืดเก่า เสื้อเชิ้ตเก่า กางเกงขายาว รองเท้าสวมเก่า ๆ ไม่มีเครื่องประดับ ไม่ได้แต่งหน้าหรือทำผม แสดงให้เห็นถึงความเป็นชนชั้นแรงงานที่ต้องใช้กำลัง หรือความสามารถเข้ามาแข่งขันเพื่อให้ได้รับโอกาสที่ดีขึ้นสำหรับตนเองและครอบครัวเท่านั้น

จากการวิเคราะห์การเล่าเรื่องที่นำไปสู่การประกอบสร้างความหมายของรายการดังกล่าว ประกอบกับการสัมภาษณ์ผู้ผลิต หรือผู้ควบคุมรายการ ซึ่งเป็นผู้กำหนดเนื้อหาและรูปแบบรายการที่จะนำเสนอตั้งแต่ต้นจนจบรายการนั้น อุดมการณ์ที่ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ได้ พบว่า รายการไมค์หมดนี้กำลังสร้างอุดมการณ์ให้แก่คนด้อย 6 อุดมการณ์ ประกอบด้วย

1. อุดมการณ์ของคนจนที่ดี (Poor and good persons) กล่าวคือ รายการนำเสนอเรื่องของความซื่อสัตย์สุจริต ความขยัน มีน้ำใจ กตัญญู ฯลฯ เป็นอุดมการณ์ที่ถูกกำหนดไว้ตามเงื่อนไขของรายการใน

การคัดเลือกผู้เข้าแข่งขันของผู้ผลิตรายการไมค์หมดหนี้ ว่าผู้ที่จะสามารถเข้ามาแข่งขันในรายการไมค์หมดหนี้ได้ต้องเป็นคนจนที่มีหนี้ที่น่าสนใจ คือ การมีหนี้ที่ต้องนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ เช่น หนี้ที่เกิดจากการกู้ยืมเพื่อมาลงทุนประกอบอาชีพ หนี้ที่กู้ยืมมารักษาตัวหรือรักษาคนในครอบครัว หรือหนี้ที่กู้ยืมมาเพื่อต่อเติมบ้านที่ทรุดโทรมอย่างมาก เป็นต้น และที่สำคัญผู้ที่จะสามารถเข้ามาแข่งขันนั้นต้องเป็นคนดีด้วย คนดีในที่นี้ผู้ผลิตหมายถึง คนที่ไม่คิดจะทำในสิ่งที่ไม่ดี สิ่งที่สังคมรับไม่ได้ และคิดกระทำแต่เรื่องดี ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว และสังคมจึงจะเรียกว่าเป็นคนดีที่แท้จริง

นอกจากนี้ การเล่าเรื่องของรายการในทุกเทปได้สร้างความหมายอันนำไปสู่อุดมการณ์คนจนที่ดีว่าคนจนจะต้องเป็นคนสู้ชีวิต กตัญญู จิตใจดี อุดหนุน รักครอบครัว สุจริต รักแท้ รู้จักหน้าที่ของตนเอง ไม่ท้อถอย ขยัน มีจิตสำนึกที่ดี ไม่คิดหนีหนี้ รักดี ทำดี ต้องต่อสู้ดิ้นรน รวมถึง ถูกถ่ายทอดผ่านกติกาการแข่งขันในรายการที่ต้องมีการแข่งขันเพื่อให้เป็นผู้ชนะได้เข้าไปค้นหาไมค์หมดหนี้ และสามารถปลดหนี้ได้ในที่สุด ซึ่งเมื่อเทียบกับการใช้ชีวิตแล้วแสดงให้เห็นว่า ถ้าเป็นคนจนที่ดีแต่มีหนี้ สิ่งที่สำคัญที่สุดคือการดิ้นรนต่อสู้ เอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ ให้ได้ แล้วสักวันหนึ่งโอกาสที่ดีก็จะเข้ามาหาเอง หรือเมื่อได้พยายามเต็มที่แล้วก็จะมีสิ่งที่ดีเข้ามาหาอย่างแน่นอน

ดังนั้นอุดมการณ์นี้ถูกนำเสนอผ่านรายการว่า เมื่อเกิดเป็นคนจนแล้ว สิ่งที่ตามมาคือการเป็นหนี้ที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่เมื่อเป็นหนี้แล้วสิ่งที่คนจนต้องทำต่อไปคือการประกอบอาชีพที่สุจริต ขยันทำมาหากิน เลี้ยงดูครอบครัว และพยายามดิ้นรนต่อสู้ให้ได้เงินไปใช้หนี้ที่มีอยู่ให้หมด เพื่อชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง และครอบครัวที่ดีขึ้น ซึ่งบางครั้งการประกอบอาชีพสุจริต ความกตัญญูอาจจะเห็นผลช้า ต้องใช้เวลานาน แต่สักวันโอกาสที่จะหมดหนี้ก็ย่อมมีแน่นอน เป็นต้น

2. อุดมการณ์ความรัก (Romanticism) กล่าวคือ การเล่าเรื่องในรายการเน้นการถ่ายทอดเรื่องราวของความเชื่อใจ ความไว้วางใจกันระหว่างผู้เข้าแข่งขัน กับ คนในครอบครัวของผู้เข้าแข่งขันไม่ว่าจะเป็นลูก สามี ภรรยา พ่อ แม่ ฯลฯ เน้นความสัมพันธ์ระหว่างกันที่มีการรักษาสัญญา ความมั่นคงในความรัก การดูแลกันไปตลอดชีวิตแม้อีกฝ่ายจะป่วยหนักไม่สามารถดูแลตัวเองได้ก็ยอมที่จะดูแลจนกว่าฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดจะตายไปก่อนกัน

3. อุดมการณ์กำลังใจและให้โอกาส (Encouragement and giving opportunity) คือ แม้ผู้เข้าเข้ามาแข่งขันในรายการไมค์หมดหนี้แล้วจะไม่ได้เป็นผู้ชนะ หรือไม่สามารถปลดหนี้ได้ แต่ถึงอย่างไรก็ยังมีกำลังใจดี ๆ จากคณะกรรมการ จากพิธีกรในรายการให้ทุกครั้ง รวมไปถึงผู้ชมรายการที่ต่างก็ได้รับชมเรื่องราวชีวิต ความลำบากของผู้เข้าแข่งขันทำให้เกิดความรู้สึกฮึดสู้ชีวิตอีกครั้ง อุดมการณ์นี้เกิดขึ้นและถือว่ามีสำคัญเป็นอย่างมากกับการใช้ชีวิตของผู้เข้าแข่งขัน หรือผู้ที่กำลังทุกข์ยากและลำบาก รายการนี้จึงถือเป็นตัวกลางในการถ่ายทอดเรื่องราวความจน ความดี ความเป็นหนี้ที่ต้องลำบากออกไปให้กับผู้ชมที่ตกอยู่ในสถานการณ์เดียวกับผู้เข้าแข่งขันได้รับรู้ เพื่อให้กลุ่มคนเหล่านั้นได้มีความหวัง ได้มองเห็นโอกาสที่เพิ่มมากขึ้นในการหมดหนี้ หรือทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองดีขึ้น

โอกาส เกิดขึ้นจากวัตถุประสงค์หลักของรายการที่จะเห็นได้ว่าการให้โอกาสกับคนสู้ชีวิต คือสิ่งที่จำเป็น และสมควรทำมากที่สุดขณะนี้ เนื่องจากประเทศไทยที่ถือเป็นประเทศที่กำลังพัฒนา และจะก้าวเข้าไปเป็นประเทศไทยในยุค 4.0 ตามนโยบายของรัฐบาลแล้ว แต่กลับยังมีกลุ่มคนที่ยากจน ยากลำบาก เป็นหนี้

และต้องทำมาหากินด้วยตนเอง เพื่อเลี้ยงดูครอบครัว รายการไม้ค้ำหมุดนี้จึงสร้างอุดมการณ์การให้โอกาสขึ้นมา เพื่อถ่ายทอดความจนในรูปแบบดังกล่าวให้ผู้ชมในหลาย ๆ ชั้นชั้นได้รับรู้ และได้เห็น โดยเฉพาะในชนชั้นกลางขึ้นไป ที่ถือเป็นชนชั้นที่มีกำลังทรัพย์ มีอำนาจ มีอิทธิพลต่อสังคมมากพอในการเข้าไปช่วยเหลือ และมองเห็นกลุ่มคนเหล่านี้

4. อุดมการณ์ชนชั้น (Social Class Ideology) ถูกถ่ายทอดผ่านการแต่งกายของพิธีกร คณะกรรมการ ผู้เข้าแข่งขัน ญาติผู้เข้าแข่งขัน และผู้ชมในห้องบันทึกเทป ที่บ่งบอกถึงความแตกต่างระหว่างผู้ให้และผู้รับ โดยผู้รับที่เป็นคนจนที่มีหนี้การแต่งตัวก็จะเป็นเสื้อผ้าที่สวมใส่ประจำอยู่บ้าน เช่นรองเท้านวม กางเกงขายาว เสื้อยืด ไม่สวมเครื่องประดับเนื่องจากไม่มีเงินที่จะหาซื้อจึงต้องการความช่วยเหลือ ส่วนผู้ให้ จะมีลักษณะที่สวมใส่เสื้อผ้าที่ดี ดูดี สุภาพ มีเครื่องประดับตกแต่ง แสดงถึงกำลังทรัพย์ที่มี อำนาจ ชื่อเสียงที่น่าเชื่อถือก็เป็นอีกนัยหนึ่งบ่งบอกให้คนกลุ่มนี้ที่เรียกว่า ชนชั้นกลาง มีหน้าที่ต้องช่วยเหลือ เห็นอกเห็นใจ และเข้าใจกลุ่มคนชนชั้นล่างที่เป็นชนชั้นแรงงานในสังคมไทย

5. อุดมการณ์ทุนนิยม (Capitalism) พบลักษณะการถ่ายทอดผ่านการแข่งขันในรายการไม้ค้ำหมุดนี้และผู้สนับสนุนหลักอย่าง เอ็ม 150 ที่มีเงินทุนให้ผู้เข้าแข่งขันนอกเหนือจากเงินปลดหนี้ สะท้อนว่าเงินทุนยังมีความสำคัญ และจำเป็นกับคนจนในสังคมไทยเป็นอย่างมาก โดยอุดมการณ์ทุนนิยมในรายการไม้ค้ำหมุดนี้ ถือเป็นทุนนิยมในสังคมสมัยใหม่ที่ถูกกำหนดมาเพื่อให้กับผู้เข้าแข่งขันหรือผู้ที่ดิ้นรนต่อสู้อย่างแท้จริงแล้วเท่านั้น เป็นทุนนิยมที่มาจากผู้ที่มีอำนาจที่พอใจและเต็มใจที่จะมอบให้กับผู้เข้าแข่งขันที่มีความพยายามสู้อดทน จนประสบความสำเร็จเท่านั้น

6. อุดมการณ์เศรษฐกิจพอเพียง (Self-Sufficiency Ideology) พบในลักษณะของการนำเสนอผ่านเรื่องราวชีวิต และวัตถุประสงค์หลักของผู้เข้าแข่งขัน คือ ผู้เข้าแข่งขันส่วนมากมีการใช้ชีวิตที่เรียบง่าย พอใจในสิ่งที่ตนเองมี ไม่โลภ รวมทั้งเรื่องความสุขของผู้เข้าแข่งขันที่ไม่ใช้อยู่ที่เงิน เพราะมีแค่ครอบครัว คนรักก็เพียงพอ ผู้เข้าแข่งขันไม่ต้องการเงินที่มากมายแต่ต้องการแค่หมุดนี้ เพื่อให้สะดวกและง่ายต่อการทำมาหากิน หรือจะได้มีเวลาไปดูแลคนรักเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น อุดมการณ์ดังกล่าวนี้ถูกถ่ายทอดผ่านการเล่าเรื่องในรายการไม้ค้ำหมุดนี้ตลอดทั้งรายการ

จากการวิเคราะห์การประกอบสร้างอุดมการณ์ ปรากฏในรายการไม้ค้ำหมุดนี้ สรุปได้ว่า อุดมการณ์ส่วนใหญ่เป็นอุดมการณ์คุณธรรม ศีลธรรม (Moralism) คือ อุดมการณ์ของคนจนที่ดี และอุดมการณ์การกำลังใจและให้โอกาส ซึ่งใช้เป็นเกณฑ์ในการเลือกผู้เข้าแข่งขัน ผู้ดำเนินรายการหรือพิธีกร รวมทั้งคณะกรรมการด้วย บุคคลเหล่านี้เปรียบเหมือนส่วนต่าง ๆ ของสังคมที่เกิดขึ้น มีความแตกต่างกัน แต่มีอย่างหนึ่งที่เหมือนกัน คือ คุณธรรม จริยธรรมที่สังคมยอมรับ รองลงมาคือ อุดมการณ์ความรัก (Romanticism) ที่ถูกเล่าผ่านตัวละครทุกตัวที่มีต่อกัน ต่อมาคือ อุดมการณ์ชนชั้น (Social Class Ideology) ที่เกิดจากลักษณะภายนอกของตัวละคร รวมไปถึงการกำหนดของผู้ผลิตที่มีต่อตัวละคร เช่น การกำหนดว่าผู้เข้าแข่งขันต้องสวมใส่เสื้อผ้าที่สวมใส่ปกติที่อยู่บ้าน คณะกรรมการต้องแต่งหน้าทำผม ผู้ชมต้องสวมเสื้อผ้าสีเข้ม เป็นต้น ต่อมาคือ อุดมการณ์ทุนนิยม (Capitalism) เกิดขึ้นจากการเล่าเรื่องผ่านกติกาการแข่งขันที่รางวัล มีผู้สนับสนุนหลัก (เอ็ม150) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ระบบทุนนิยมในรายการโทรทัศน์ยังมีความจำเป็น ต่อให้รายการโทรทัศน์ดังกล่าวจะบอกว่าถูกสร้างขึ้นเพื่อสังคมก็ตาม และอุดมการณ์เศรษฐกิจพอเพียง (Self-Sufficiency Ideology) คือ

การเล่าเรื่องผ่านการดำเนินชีวิตของผู้เข้าแข่งขัน รางวัลที่พึงได้ตามความเป็นจริงของจำนวนหนี้ ซึ่งผู้แข่งขันไม่หวังรวย ไม่หวังมีชื่อเสียง หวังเพียงให้ครอบครัวหมดหนี้ มีงานทำที่สุจริตเช่นเดิม

ด้านเงินจากที่เอ็ม 150 มอบให้เมื่อสามารถปลดหนี้ได้ (50,000 บาท) แสดงให้เห็นถึงโบนัส หรือโชคที่เหนือความคาดหวัง ของคนสู้ชีวิต ที่มีความพยายาม มีความสามารถ อดทนอย่างสุจริต

จากผลการวิจัยดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า

1. คนจน ถูกสร้างจากมุมมองของผู้ผลิตรายการโทรทัศน์

จากแนวคิดเรื่องสื่อกับการประกอบสร้างความจริงทางสังคม (Media and the Social Construction of Reality) ได้อธิบายไว้ว่า “ความเป็นจริง” ต้องมีผู้สร้างขึ้นมา ไม่สามารถเกิดขึ้นเองได้ ดังนั้น จึงไม่มีความเป็นจริงในเรื่องของ “คนดี” หรือ “คนชั่ว” จนกว่าจะมีผู้สร้างภาษานี้ผ่านสื่อขึ้นมา รายการโทรทัศน์เป็นรายการที่มีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความเป็นจริงนั้น ซึ่งสอดคล้องกับสิ่งที่ผู้วิจัยค้นพบ นโยบายของผู้บริหาร ผู้ผลิตรายการหรือผู้ควบคุมรายการ (Producer) เป็นอำนาจหลักที่เป็นส่วนกำหนดการนำเสนอของรายการให้ผู้ชมได้รับรู้ มีเกณฑ์การคัดเลือกตัวละครแต่ละตัวอย่างชัดเจน เช่น การเลือกคณะกรรมการตัดสินต้องเป็นผู้ที่มีชื่อเสียงในวงการลูกทุ่ง เป็นเด็กต่างจังหวัดที่ชีวิตเคยลำบากต้องดิ้นรนจนประสบความสำเร็จในชีวิตในที่สุด เป็นต้น รวมถึงการเลือกผู้เข้าแข่งขันที่เป็นคนจน ที่ดี และมีหนี้ที่น่าสนใจ จำกัดการแต่งกายของตัวละครที่แตกต่างกันแบบสุดขั้ว รวมทั้งเทคนิคต่าง ๆ ที่ถูกใส่ไปในทุกช่วงของการเล่าเรื่องในรายการ ทำให้พบว่า ถึงยุคสมัยจะเปลี่ยนมากเพียงใด รายการโทรทัศน์ยังคงมีรูปแบบในการกำหนดหรือสร้างความหมายซ้ำให้ผู้ชมได้รับรู้รับรู้อยู่ ไม่ต่างจากเดิม เพิ่มเติมคือมุมมองที่แตกต่างออกไปของคนชนชั้นล่าง ที่ถือเป็นชนชั้นที่ห่างไกลจากโอกาสทางสังคมหลาย ๆ อย่าง ที่แตกต่างจากยุคก่อน

จากการค้นพบดังกล่าวทำให้ทราบว่าลักษณะของคนจน คือ คนที่ไม่มีเงินแต่ก็ยังเป็นคนดี เพราะต่อให้จนเพียงใด ลำบากเพราะหนี้สินมากแค่ไหน คนเหล่านี้ยังมีความอดทน สู้ดิ้นรน ทำงานด้วยความสุจริต คิดทำในสิ่งที่ดี ละเว้นการทำในสิ่งที่ไม่ดี เพื่อหาเงินไปใช้หนี้ การที่คนจนมีพลังของความดีจึงเป็นเหตุแห่งให้คนจน สามารถปลดหนี้ได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ของขวัญฟ้า ศรีประพันธ์ (2551) ที่พบว่าเกมโชว์ทางโทรทัศน์ถูกสร้างรหัสความหมายในการรับรู้ไว้แล้วตั้งแต่เริ่มต้น โดยความหมายของ คนจน ที่ถูกสร้างขึ้นจากรายการเกมโชว์ทางโทรทัศน์ คือ ผู้ที่ล้มเหลวในการลงทุนหรือการประกอบอาชีพ เป็นผู้ที่มีกรรม และมีชีวิตที่ถูกกำหนดจากโชคชะตาหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การเป็น “หนี้” กลายเป็นเหตุแห่งความทุกข์ของคนจน คนจนต้องเป็นผู้ที่มีอาชีพใช้แรงงาน และขาดโอกาสทางการศึกษา แต่คนจนที่ดีก็ไม่คิดหนีหนี้ ยังอดทนต่อความทุกข์ รักและดูแลครอบครัว ซึ่งคนจนมีวิธีหลุดพ้นได้ด้วยการใช้แรงกายทำงาน แข่งขันกับเวลา รวมทั้งต้องได้รับความช่วยเหลือจากชนชั้นกลาง ซึ่งคนจนจะต้องได้รับกำลังใจและโอกาสจากสังคม แต่คนจนก็ยังต้องเป็นแรงงานบนสายพานการผลิตในระบบทุนนิยมต่อไป

แต่การศึกษาในครั้งนี้ยังมีข้อค้นพบที่ไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของของขวัญฟ้า ที่ว่า คนจนต้องเป็นผู้ที่มีหนี้ในระบบถึงจะเป็นที่ยอมรับ น่าช่วยเหลือ เนื่องจากผู้เข้าแข่งขันที่สามารถเข้าแข่งขันได้นั้น หนี้ที่เป็นต้องสามารถตรวจสอบได้ มีเอกสารหลักฐานที่ชัดเจน จากการค้นพบดังกล่าวผู้วิจัยจึงมองว่าถ้าต้องการช่วยเหลือคนจนในสังคมให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น รายการโทรทัศน์ยังมีความสำคัญและจำเป็นมากต่อความคิดของมนุษย์ ดังนั้นผู้ผลิตต้องเน้นการนำเสนอในรูปแบบใหม่ ๆ เน้นให้คนจนแข่งขันในเรื่องความรู้ ทักษะที่ตนเองมี

คิดค้นนวัตกรรมต่าง ๆ ในการประกอบอาชีพ เพื่อให้คนจนสามารถแก้ไขปัญหาของเหตุแห่งทุกข์ของตนเองได้อย่างยั่งยืน

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า รายการโทรทัศน์ประเภทการแข่งขันความสามารถ แบบเกมโชว์ในปัจจุบัน ยังไม่ได้นำเสนอทางออกการปลดหนี้ของคนจนที่มีการใช้พลังปัญญา พลังความรู้ หรือพลังนวัตกรรม ซึ่งขัดกับนโยบายของรัฐบาล ในเรื่องของความเท่าเทียมของคนในสังคม โดยเฉพาะเรื่องการศึกษาของผู้ด้อยโอกาส เพื่อยกระดับความเป็นอยู่ของคนในประเทศให้ดีขึ้น ส่งผลกระทบให้ระบบเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศในอนาคตดีขึ้นจนก้าวไปเป็นไทยแลนด์ 4.0 นั่นเอง

2. คนจนต้องเป็นหนี้ในระบบ และต้องรู้จักพอเพียง

ผู้เข้าแข่งขันที่ถูกกำหนดมาว่าต้องไม่มีเงิน และต้องลำบากแล้วนั้น คนจนในที่นี้ยังต้องมีหนี้ในระบบที่สามารถตรวจสอบได้ ด้วยโดยเฉพาะกลุ่มคนจนที่เป็นหนี้กับทางธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ดังนั้นผลการค้นพบจึงสามารถสรุปได้ว่า การเป็นคนจนที่ดีในปัจจุบันต้องเป็นคนมีหนี้ในระบบ ถึงจะได้รับการยอมรับ นำช่วยเหลือจากคนชนชั้นที่เหนือกว่า ซึ่งลักษณะของการเป็นหนี้ของคนจนดังกล่าวไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของขวัญฟ้า ศรีประพันธ์ (2551) เนื่องจากการเป็นหนี้ในระบบบ่งบอกถึงจิตสำนึกและความบริสุทธิ์ใจในการกู้ยืมเงินไปใช้จ่ายให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและครอบครัว เพราะเงินกู้ในระบบสามารถตรวจสอบ ติดตามการใช้จ่ายได้ตามความเป็นจริง รวมทั้งยังแสดงให้เห็นว่าคนจนไม่คิดที่จะหนีหนี้ ยังพยายามทำงานเพื่อนำไปใช้หนี้อยู่ตลอดเวลา

นอกจากนี้ยังพบว่า ระบบทุนนิยมที่ถูกค้นพบ เป็นทุนนิยมแบบใหม่ คือ เป็นระบบทุนนิยมที่ผู้มีอำนาจ หรือกลุ่มคนชนชั้นกลางตั้งใจจะให้หรือมอบให้กับคนจนโดยตรง โดยไม่ได้หวังให้คนจนเหล่านั้นเข้ามาอยู่ในระบบทุนนิยมอย่างเต็มรูปแบบ เป็นระบบทุนนิยมที่เดินหน้าไปคู่กับความพอเพียง คือ คนจนที่เข้ามาแข่งขันในรายการไมค์หมดหนี้ไม่ได้หวังที่จะได้รับเงินรางวัลวัลก้อนโต ไม่ได้หวังที่จะมีบ้านมีรถหรู ไม่หวังว่าจะมีชื่อเสียง แต่หวังเพียงการปลดหนี้ให้หมด เพื่อกลับไปใช้ชีวิตกับครอบครัว ลดความลำบากเรื่องหนี้ เพิ่มรายรับจากการทำงานมากขึ้นในอนาคต

ความพอเพียง กับระบบทุนนิยม เป็น 2 อุดมการณ์ที่มีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง แต่ปัจจุบันระบบทุนนิยม จำเป็นที่ต้องพึ่งหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอยู่มาก ดังนั้นคนจนที่ต่อให้เป็นชนชั้นแรงงานบนสายพานของระบบทุนนิยม ก็ต้องรู้จักการประมาณตนให้เป็น รู้จักทำมาหากินด้วยความสุจริต พอเพียงพอประมาณ และสามารถพึ่งพาตนเองได้ เพื่อให้ชีวิตที่เป็นหนี้้นั้นเหนียวน้อยลง พอใจในสิ่งที่ตนเองมีมากขึ้นยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น ทดแทนระดับฐานะที่ดีขึ้นในระบบเศรษฐกิจไทยปัจจุบัน

ด้านอุดมการณ์ความรักที่ค้นพบ ถูกนำเข้ามาเป็นตัวเสริมให้เรื่องราวชีวิตของคนจนที่ว่าแยกลับกลายเป็นเรื่องราวที่ดีขึ้น ต่อให้มีความลำบากเพียงใด แต่ก็ยังมีความรักจากครอบครัว จากคนรอบข้างที่คอยดูแล มอบความอบอุ่น มอบกำลังใจให้แก่กันและกันเสมอ ถือเป็นเครื่องมือปลดปล่อยคนจนจากความทุกข์ยากที่กำลังเผชิญ

3. รายการแข่งขันความสามารถ ประเภทเกมโชว์ ที่ไม่ใช่เกม

จากแนวคิดของรายการโทรทัศน์ประเภทเกมโชว์ที่มีรูปแบบที่สำคัญอย่างหนึ่งนั่นคือ การแข่งขันพบว่า ถึงแม้รายการไมค์หมดหนี้จะเป็นรายการโทรทัศน์ประเภทเกมโชว์ ที่แข่งขันความสามารถในการร้อง

เพลงลูกทุ่ง แต่การแข่งขันที่ปรากฏในรายการยังไม่ถือเป็นการแข่งขันที่แท้จริง เนื่องจากความสามารถในการร้องเพลงที่ผู้เข้าแข่งขันมี นำมาเป็นเพียงเครื่องมือในการตัดสินเท่านั้น เพราะผู้เข้าแข่งขันส่วนมากไม่เคยผ่านการร้องเพลงบนเวที หรือไม่เคยร้องเพลงมาก่อนด้วยซ้ำ เป็นเพียงผู้ที่สามารถร้องเพลงได้เท่านั้น ยังไม่ถือเป็นผู้ร้องเพลงเป็น หรือไพเราะด้วยซ้ำ ด้านการเล่าเรื่องส่วนมากของรายการไมค์หมดหนี้เป็นการนำเสนอ การสัมภาษณ์ การถ่ายทอดชีวิต คำชื่นชม คำให้กำลังใจของผู้เข้าแข่งขัน พิธีกร และคณะกรรมการ เมื่อเทียบกับเวลาของการแข่งขันแล้ว ถือว่ามีอัตราที่น้อยมาก

การแข่งขันในรายการไมค์หมดหนี้ จึงเปรียบเสมือน “พื้นที่แห่งโอกาสและความหวัง” ของคนจนที่เป็นผู้เข้าแข่งขัน ผู้เข้าแข่งขันก็ไม่ได้ตั้งใจจะมาแข่งขันเพื่อเอาชนะใคร แต่เข้ามาเพื่อจะเอาชนะใจตัวเอง เข้ามาเพราะโอกาส มีพื้นที่ในการแสดงความสามารถ แสดงถึงความพยายามต่อสู้ดิ้นรน ทำมาหากิน ในส่วนของผู้ผลิตรายการผู้ผลิตไม่ได้ให้น้ำหนักกับการแข่งขันในรายการมากนัก แต่ต้องการเปิดโอกาสให้กับกลุ่มคนที่เรียกว่าเป็นคนจนที่ดีเป็นหนี้ และอยากปลดหนี้ให้ได้โดยเร็ว ส่วนการนำรูปแบบรายการเกมโชว์มาใช้ก็ทำให้ “พื้นที่” นี้ก็เพื่อมอบความสนุกและความบันเทิงให้กับผู้ชมให้มีความหวังในชีวิต

ข้อเสนอแนะ

1. การศึกษาอุดมการณ์ในรายการไมค์หมดหนี้ในครั้งนี้ เป็นการศึกษาผู้ผลิต (Sender) และตัวสาร (Message) โดยไม่ได้ทำการศึกษาผู้รับสาร (Receiver) ดังนั้นเพื่อสามารถตอบคำถามได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ รวมทั้งทำให้ทราบถึงผลของการถ่ายทอดอุดมการณ์ในรายการไมค์หมดหนี้ว่ามีผลอย่างไร ด้านใดบ้างของการรับรู้และการยอมรับของผู้ชม (Audience) ที่ถูกถ่ายทอดจากผู้ผลิต มีผลต่อความคิด ความเชื่อของผู้รับสารหรือไม่อย่างไร ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะให้ทำการวิจัยในส่วนของผู้รับสารเพิ่มเติม

2. การศึกษาอุดมการณ์ในรายการประเภทการแข่งขันความสามารถ (Talent Contest) อย่างรายการไมค์หมดหนี้ยังไม่มีข้อเปรียบเทียบของการให้ความหมายและอุดมการณ์ที่เกิดขึ้น ผู้วิจัยจึงขอเสนอให้ทำการวิจัยเพิ่มเติมเพื่อเปรียบเทียบกับรายการอื่น ๆ ที่มีลักษณะรายการที่คล้ายคลึงกัน แต่อยู่คนละช่อง ซึ่งอาจมีนโยบายและแนวคิดในการผลิตรายการต่างกันออกไป

3. ผู้ผลิตรายการประเภทการแข่งขันความสามารถ (Talent Contest) รูปแบบอื่น สามารถนำแนวคิดดังกล่าวไปสร้างอุดมการณ์ใหม่ ๆ ให้กับผู้ชมเพิ่มเติม เพื่อให้เห็นมุมมอง แง่คิดใหม่ ๆ มากขึ้น รวมทั้งสร้างแนวทางการใช้ชีวิตของชนชั้นแรงงาน หรือชนชั้นที่เรียกว่ายังเข้าไม่ถึงโอกาส ให้ได้มีพื้นที่แสดงตัวในสังคมมากขึ้นได้ หรือสร้างอุดมการณ์ใหม่ ๆ ของแต่ละสังคมที่มีความแตกต่างกันได้

บรรณานุกรม

กาญจนา แก้วเทพ. (2552). การวิเคราะห์สื่อแนวคิดและเทคนิค. กรุงเทพฯ : ภาควิชาสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. (2554). สื่อเก่า-สื่อใหม่ : สัญญา อัตลักษณ์ อุดมการณ์. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- _____ . (2548). กลุ่มทฤษฎีว่าด้วยเนื้อหา / สารและความหมาย. ประมวลสาระชุดวิชาปรัชญา นิเทศศาสตร์และทฤษฎีสื่อสาร หน่วยที่ 12. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ขวัญฟ้า ศรีประพันธ์. (2551). ภาพตัวแทนคนจนในรายการเกมโชว์ทางโทรทัศน์. (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- คม ชัด ลี ก. (2559). “แข่งร้องเพลง” แร้งดันเรทติ้งทีวีดิจิตอล. สืบค้นจาก <http://www.komchadluek.net/news/economic/235561>
- ณัชชา อาจารย์ยุตต์. (2547). การประกอบสร้างความจริงในช่วงสงครามระหว่างประเทศสหรัฐอเมริกากับประเทศอิรักของหนังสือพิมพ์ไทย. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท). กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิมพ์พร สุนทรวิริยกุล. (2551). กระบวนการประกอบสร้างอุดมการณ์ในละครโทรทัศน์ไทยในช่วงภาวะวิกฤตทางการเมือง. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท). กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประกายกาวิล ศรีจินดา. (2549). การสื่อสารอุดมการณ์ผ่านการเล่าเรื่องฮีโร่หน้ากากในละครโทรทัศน์ไทยยุคหลังการรัฐประหารปี 2549. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท). กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วัฒนาพร นนลือชา และอุมารินทร์ ตูลารักษ์. (2557). “อุดมการณ์ในละครโทรทัศน์แนวผีไทย.” วารสารวิชาการแพรวกาฬสินธุ์, (2557, ฉบับที่ 3), เลขหน้า 26-46.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561ก, มีนาคม). ภาพรวมแผนการปฏิรูปประเทศ. สืบค้นจาก <https://goo.gl/igGepK>
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561ข, กันยายน). รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย 2560. สืบค้นจาก <https://goo.gl/UuUPNZ>
- สำนักบัญชีประชาชาติ. (2559). รายได้ประชาชาติของประเทศไทย พ.ศ. 2559 แบบปริมาณลูกโซ่. สืบค้นจาก https://www.nesdb.go.th/ewt_dl_link.php?nid=7196&filename=ni_page
- Hanna, Adoni and Sherrill, Mane. (1984). MEDIA AND THE SOCIAL CONSTRUCTION OF REALITY: Toward an Integration of Theory and Research. Communication Research; Jul84, Vol. 11, Issue 3, p.323, 18p.
- MThai News online. (2560, 22 กันยายน). มารูจัก สิทธิและเงื่อนไข บัตรสวัสดิการแห่งรัฐ. สืบค้นจาก <https://goo.gl/yxhNBh>